

דבר יו"ר האיגוד

לחברי איגוד המתכננים שלום רב,

בוודאי תשמחו לקבל חוברת זו. בטאון איגוד המתכננים, מאז חודשה הוצאתו לפני כ-5 שנים, הפך למסורת חשובה. הבטאון יוצא פעמיים בשנה וכולל חומר מקצועי ואקדמי רב ומעניין. הבטאון מציג נושאים שונים ומגוונים בתחום התכנון העירוני והאזורי, ואני מניח שכל חברי האיגוד ימצאו בו עניין. ברצוני להודות לפרופ' ארנסט אלכסנדר על עבודתו הרבה והמאומצת להוצאת הבטאון זה באופן שוטף.

מגוון הפעילויות של איגוד המתכננים הינו רחב הרבה יותר מאשר הוצאת הבטאון. בשנה זו קיימנו ערבי עיון בנושאים: תכנון, אדריכלות נוף - ומה שביניהם, ערים בעולם - הונג קונג וטיימבוקטו, וסיום שישי עירוני בחיפה. הכנס השנתי של האיגוד נערך בירושלים בחודש מרץ 2009 במשך יומיים. בכנס השתתפו כ-500 איש מהמגזר הפרטי, הציבורי והאקדמי.

ביום הראשון של הכנס התארחנו באוניברסיטה העברית בקמפוס הר הצופים, ובנוסף להרצאות של שני מרצים מוזמנים מחו"ל הושמעו עוד כ-100 הרצאות במושבים מקבילים. את הערב בילינו בקמפוס האוניברסיטה המורמונית בטקס הענקת אות יקיר התכנון לפרופ' ארזה צ'רצ'מן ולמהנדס גדעון השמשוני ואת נאמן האיגוד לפרופ' הרי ברנד. לאחר סיום בבניין וקונצרט נבל התפזרנו ונפגשנו למחרת בבוקר באקדמיה לאמנות ועיצוב בצלאל. לאחר מושב בנושא תכנון מרכז ירושלים קיימנו סיורים במקביל במרכז העיר. הצלחת הכנס מעמידה אתגר ורף חדש לקראת השנה הבאה.

איגוד המתכננים עסק השנה רבות ובאופן שוטף בנושאים הקשורים למעמד המתכננים והתכנון בישראל הן במסגרת פעילות בועדות הכנסת, עם מנהל התכנון במשרד הפנים, רשויות מקומיות, ארגון הגג (העמותה לקידום התכנון והבניה בישראל), איגוד מהנדסי הערים, עמותת האדריכלים, לשכת המהנדסים והאדריכלים ועוד. אנו עוסקים בנושאים הקשורים בחקיקה, תקנות, מינויים הולמים במגזר הציבורי ועוד.

נושא נוסף בו השקענו מאמץ רב הינו מכרזי התכנון במשרד הפנים. בנושא זה זכינו לאוזן קשבת ולשיתוף פעולה של מנהל התכנון, אשר אני מקווה יביאו לשיפור המכרזים הבאים.

נציגי איגוד המתכננים מכהנים כחברים בועדות רבות וועד האיגוד עוסק במגוון רחב של נושאים שוטפים. בפעילות האיגוד משתתפים חברים רבים, אך עיקר התודה מגיעה לאדרי' ומתכנתת עדנה לרמן, סגנית יו"ר האיגוד, לגזברית האיגוד מתכנתת אורלי עין-דר נעים, לחברי ועד האיגוד: פרופ' ראסם חמאסי, מתכנתת נירה סידי, מתכנן גיא קב-ונקי ומתכנן ניר פפאי, לחברות ועדת ביקורת: ד"ר לאה שמיר-שנאן, ד"ר נילי שחורי ואדרי' ברכה אור ולעו"ד אשר כהנא אשר מסייע רבות בנושאים משפטיים בהתנדבות.

אני מקווה לראות עוד רבים וטובים מחברי האיגוד משתתפים בפעילויות האיגוד ויוזמים פעילויות נוספות.

אדרי' ומתכנן עמוס ברנדייס

פרופ' נתנאל ליצ'פילד ז"ל

אנו מזכירים כאן את פטירתו של פרופ' נתנאל ליצ'פילד בזכות יחסיו המיוחדים עם ישראל, מעורבותו הנמשכת בתכנון בארץ, וקשריו ההדוקים איתנו - קהילת המתכננים בישראל. אע"פ שהוא לא היה חבר האיגוד, עלינו לכבדו כעמית, עקב קשריו ותרומותיו לתכנון בישראל, כפי שמעידים הדברים הבאים.

א.א.

רשימות לזכרו של נתנאל ליצ'פילד ע"ה

ידידים וחברים למקצוע ירגישו בחסרונו של פרופסור נתנאל ליצ'פילד, שנפטר בלונדון בראשית השנה. תרומתו לתאוריה ולמעש בתחום התכנון העירוני זכתה להערכה רבה בבריטניה, בארץ וברחבי העולם. רבים התייחסו אליו כאל אחד מענקי הדור בתחום זה.

ראשית דבר

נת, כפי שקראנו לו, נולד ב'איסט אנד' של לונדון, למשפחת מהגרים יהודים מפולין דוברי אידיש, שהתפרנסו מתפירת בגדים. ספרים באנגלית לא נמצאו לו בבית, אולם האוירה החמה והמאבק הקיומי פיתחו בו, מילדותו, רגישות לבעיות חברתיות – אחד מן היסודות למחויבותו לתכנון, שכלל את ההיבט הכלכלי והחברתי. נת השתתף בקרבות הרחוב שהתנהלו בין הפאשיסטים האנגלים ואוכלוסיית ה'איסט אנד' בשנות השלושים של המאה העשרים; רק מחלת השחפת מנעה ממנו להתנדב לבריגדה הבינלאומית בספרד. לאחר שהחלים, הוא שילב לימודים ועבודה, שוהבילו אותו אל משרדי הממשלה שהקבילו לימשרד הפנים בישראל. התיכנון העירוני באותה עת היה נתון בידי אדריכלים, מהנדסים ומנהלי נכסים. נת פעל לשילובם של כלכלנים וסוציולוגים, וכתב את ספרו הראשון: *Economics of Planned Development* (1956), שבו הציג את יחסי הגומלין בין התחומים, ואת הצורך להעריך את המאזן הכולל של השלחותיה של התכנית, על כל התחומים. הספר זיכה אותו בדוקטורט והיתה לו השפעה רבה על העוסקים בתחום התכנון. מחלקה מיוחדת לכלכלת התכנון הסביבתי הוקמה בעקבותיו באוניברסיטת לונדון, ונת מונה להיות פרופסור בה. דורות רבים של מתכננים בבריטניה וברחבי העולם התחנכו בתפיסת עולמו, אשר עקבותיה ניכרים כיום במרבית ההנחיות המדיניות התכנוניות. במקביל לכך, נת הקים משרד יועצים לתכנון איזורי, שהשתתף בהכנת תכניות הערים החדשות ותוכניות פיתוח, תוך שימורן של ערים עתיקות רבות. הוא נבחר לכהן כנשיא איגוד המתכננים הבריטיים – *The Royal Town Planning Institute* – והוזמן ליעץ לממשלות ועיריות במדינות רבות ברחבי הכדור.

התפיסה המערכתית אשר נת פיתח, העוסקת ביחסי הגומלין בין מרכיבים

שונים של תהליכי שינוי, הנחתה את גישתו המעשית לתיכנון שנועד לביצוע. אותה תפיסה עמדה ביסוד שיטתו לניתוח השלכותיה של תכנית על קבוצות שונות באוכלוסייה – והערכתה. ניתוח זה חזה כיצד שינויים פיזיים או, תפקודיים, עתידים לגרום לשרשרת תוצאות בתחומים כלכליים, חברתיים, תחברתיים, סביבתיים – ועוד, כאשר השלכותיהן על קבוצות שונות [גופים עסקיים ומנפקי שירותים, ואלה המשתמשים באותם מגורים ושירותים] עשויות להיות חיוביות בהתאם ליעדי התכנית, אך גם לכלול תוצאות לואי שליליות. תחום אחר שנת הירבה לעסוק בו, היה מדיניות קרקעות: כיצד להעצים את התועלת הציבורית, הן מהשימוש בקרקע והן מעליית ערך הקרקע, אשר במידה רבה כרוכה בהשקעה ציבורית [כבישים, בתי-ספר וכו'], אולם משאירה את הרווח בידי הבעלים הפרטיים.

הפרק הישראלי

קשריו של נת עם ישראל החלו בשנת 1950, כאשר הוזמן על-ידי ראש עיריית נתניה לקחת עליו את תפקיד 'מהנדס העיר'. הרעיון קסם לו, אולם כבר בביקורו הראשון ירד לרחצה בים; ומאחר ולא דבר עברית, לא הבין את קריאות המציל להזהר בשחיה למרחק. הוא נתפס במערבולת, טבע, ובאורח נס הוצא ועבר החיאה מוצלחת. אולם הוא נדרש לתקופת מנוחה ונאלץ לוותר על התפקיד בנתניה.

בסתיו 1968 נת נקרא על-ידי שר השיכון והפיתוח הישראלי דאז, מרדכי בנטוב, ליעץ בנושאי תכנון ושיקום. את מהלך פגישותיו בארץ אירגנה יועצת השר לענייני תכנון, דליה כדורי. גישתו הנינוחה לדיונים, ויכולת הניתוח החריפה שלו בנושאי הדיון, הרשימו את כל הנוכחים, אשר ייחסו זאת לתרבות אנגלית טהורה. רק כאשר הוזמן לבקר בירושלים, ובכה בעמדו לפני הכותל המערבי, התברר כי הוא יהודי. אחד משלנו. לאחר מכן, הוא נתבקש על-ידי השר להכין איסטרטגיה לשיקום ערי הפיתוח שנוסדו לאחר קום המדינה ונועדו לאיכלוס עולים חדשים, אולם נכשלו בהתפתחותן הכלכלית והחברתית. נת עמד בראש צוות אנשי מקצוע ישראלים בתחומי תכנון, כלכלה, חברה, תחבורה, גאוגרפיה ודמוגרפיה. הוא הציע מדגם של מקבצי-ערים בם יהיו קשרי תחבורה טובים בין ערי המקבץ. כל עיר תתמחה בתחומים מסויימים ותהנה מן הביקוש של אוכלוסית כל ערי המקבץ. כך יתפתחו שירותים ועסקים ברמה גבוהה יותר, ויירבו הסיכויים לגידול האוכלוסייה.

נת ויועצת-השר מצאו שפה משותפת בגישתם לתכנון, וההערכה ההדדית שרכשו זה לזה חרגה בהדרגה מן התחום המקצועי – לתחום האישי. נת ודליה חגגו את נישואיהם בשנת 1970 לעת ערביים על גג בנין אחת משיבות הרובע היהודי, בעיר העתיקה בירושלים. הם רכשו בית בימין משה ובשנים שלאחר מכן חילקו את זמנם בין לונדון וירושלים, בין גידול ילדים ועבודה מקצועית משותפת.

בראשית שנות השבעים של המאה העשרים טדי קולק הזמין את נת להכנת תכנית פיתוח לירושלים שבתחומי 'הקו הירוק'. טדי ראה צורך להוכיח לועדה הבינלאומית שהקים, כי יש תכנית פיתוח רגישה לערכים ההסטוריים של העיר, שבו-בזמן מספקת את הצרכים הכלכליים והחברתיים של תושביה. נת עמד בראש צוות התיכנון של עיריית ירושלים, שכלל גם את ישראל קמחי, ארט

קוצר, מייק טורנר ואחרים. התוצר הסופי היה שונה מסוג תכניות המתאר הפיזיות, שרווחו באותה תקופה. זו הייתה איסטרטגיית פיתוח, שעסקה ביחסי הגומלין בין המרקם העירוני וצרכיו ההיסטוריים והנופיים, לבין מבנה האוכלוסיה וצרכיה, הכלכלה והתנועה בה. זו הציעה מערכות ביצוע ובקרה שתוכלנה לממש את תהליכי השינוי הרצויים, בייעילות וברגישות. בכוונתו היה ללוות את יישום התכנית, עיבוד פרטיה וביקורת ביצועה. התכנית הוצגה על-ידי נת בפני הוועדה הבינלאומית וזכתה לתשואות רמות מחברי הוועדה, אשר קודם לכן בקרו קשות את הפיתוח הבלתי מרוסן של העיר. למחרת בבקר הזמין טדי את נת למשרדו, ועל כוס קפה הודה לו מעומק ליבו על שהשיג את תמיכת הוועדה. לאחר מכן הוסיף: "הואיל והגענו לשלב זה, לא נדקק יותר לעבודתך בעירייה". נת עזב את החדר מבלי לבטא את הגיגי ליבו. "האם יש בכוונתך לפעול בהתאם לאיסטרטגיות התכנית; או, שזו שימשה לך רק כדי להפיס את דעת חברי הוועדה?"

נת ודליה ניהלו משרד תכנון גדול באנגליה ובו-בזמן המשיכו לתרום לקידום התכנון בישראל. בין שאר עבודות התכנון בארץ הם הכינו תכנית פיתוח לדוגמא, בשיתוף עם מיכאל בונה, עבור איזור רמלה-לוד. בשנת 1980 נתבקשו עלידי קהילת יהודי בריטניה להכין תכנית שיקום לאשקלון, שתנצל את תרומות המגבית במסגרת פרויקט השיקום. הפרויקט הארצי החל במגמה של שיקום פיזי של שכונות המצוקה. התכנית לאשקלון הכניסה מימדים חדשים לנושא – בעקבות ליבון הסיבות שגרמו להזנחה הפיזית, הוכנה איסטרטגיית שיקום, אשר שמה דגש על ניהול עירוני משופר, ניצול טוב יותר של משאבים מקומיים, שיתוף התושבים והבנת הסקטור הפרטי ומניעיו.

בראשית שנות ה-90 של המאה העשרים פנה יונתן גולני, ראש אגף התכנון במשרד הפנים, אל נת ודליה וביקש את חוות דעתם על שינוי שיטת תכניות המתאר הקשיחות לתוכניות יותר גמישות. חוק התכנון והבניה של 1965, אשר הכתיב את אופי תכניות המתאר, היה מבוסס בעיקרו על פקודת בנייה הערים המנדטוריות של שנת 1936, אשר התבססה על החוק הבריטי של שנת 1932. היתה אירוניה בכך שישראל – שכל מהותה היא הקצב המדהים של גידול האוכלוסיה והשינויים הכלכליים והחברתיים הכרוכים בכך – שמרה עדין על גישה קשוחה ומיושנת לתכנון עירוני, בעוד שבריטניה - שמרה בשמרנותה – ביטלה את החוק כבר בשנת 1947 והחליפה אותו בגישה שונה לחלוטין: במקום תוכניות הקובעות מראש תמונה סופית ומחייבת לכל מגרש בעיר – אומצה שיטת 'תכניות פיתוח', שהיא מערכת גמישה, ערה לשינויים המתרחשים בעיר ומחייבת שיקול דעת ובחינת יתרונות של כל בקשה לרשיון בניה, בעת הגשתה.

נת ודליה הציעו שיטת תכנון שהיתה מתקדמת יותר מהשיטה הבריטית של 1949, ותוך התיעצויות עם קהילת התכנון בישראל, קראו לה "תכנית דינמית". ההצעה התקבלה והשיטה הופעלה באשקלון, בשיתוף עם פרופ. אלי שטרן ומשרדו 'סביבתכנון'. במהלך העבודה התברר הצורך בשינויים קלים בחוק, כדי לאפשר מתן תוקף חוקי לתוצר הסופי. אולם מעייניו של משרד הסנים, באותו שלב, כבר היו נתונים לאינתיפדה ולנושאים אחרים, והפעולה לא הגיעה לכלל מימוש.

מאז, המשיכו דליה והמשרד הלונדוני לפתח את שיטת התכנון הדינמי-אינטגרטיבי לדרגה גבוהה יותר של תאוריה, טכניקה ואמצעי הדרכה, ויישמו

אותה בעת הכנת אסטרטגיה אינטגרטיבית לפיתוח אזור דלטת נהר הניגר באפריקה, עם 30 מליון תושביו.

אחרית דבר

נת ליצ'פילד נחשב בעיני אקדמאים ומתכננים מובילים בבריטניה, באר"הב ובארצות אחרות כאחד ממעצבי החשיבה התכנונית במחצית השניה של המאה ה-20. הוא הוזמן ליעץ לממשלות ועיריות בכל רחבי כדור הארץ. זכרו נשאר חרוט בליבם של חברים לעבודה וסטודנטים, שנהנו לא רק מהשראתו המקצועית, אלא גם מנכונותו להקשיב, לעודד אותם לפתח את מחשבותיהם, ליעץ ולעזור להם בראשית דרכם. במקביל נת כתב שמונה ספרים ולמעלה ממאה מאמרים בנושאי תכנון.

בשנת 2001 אוניברסיטת לונדון העניקה לו את התואר האקדמי הגבוה ביותר – דוקטור במדעים – על כתביו האקדמיים והישגיו. אגוד המתכננים המלכותי באגליה (RTPI) יצר עבורו את העיטור הגבוה ביותר והעניק לו בשנת 2004 את "פרס ההשגים של מפעל חייו" (Lifetime Achievement Award), ובשנת 2006, עם הגיעו לגיל 90, הוגש לו הספר Evaluation in Planning בעריכת פרופסור ארנסט אלכסנדר. הספר הוא קובץ מאמרים של טובי המומחים בתחום הערכת תכניות שנכתבו לכבודו, על התפיסות המתקדמות ביותר בתחום זה.

נת נפטר בביתו ב-27 בפברואר 2009 שבע ימים, סיפוק ואהבה. רוחו ממשיכה להתקיים הודות למפעלו המקצועי ולדליה ממשיכתו, ובעזרת ילדיו: שתי בנותיו שרה וג'יין מנישואין קודמים, הגרות באנגליה; בנו גדעון העיתונאי העובד בניו-יורק; בתו שולמית העובדת במכון פורטר באוניברסיטת תל-אביב; ששת נכדיו – שהאחרון בהם נולד באוגוסט השנה וקרוי על שמו – נתן, ושלושה ניניו.

דליה ליצ'פילד

